

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА ФЕДОРОВИЧА ГЕНІНГА

30 жовтня 1993 р. помер професор, доктор історичних наук, Володимир Федорович Генінг. Хоча останнім часом він тяжко хворів, смерть його була несподіваною. Для рідних, друзів, учнів, прихильників Володимира Федоровича це тяжка і непоправима втрата. В. Ф. Генінг був яскравою, сильною людиною, безмежно захопаною в археологію. Вчений, педагог, організатор — Володимир Федорович лишив глибокий слід у науці.

Творчий шлях Володимира Федоровича — шлях активних та наполегливих пошуків, сміливих рішень, впровадження оригінальних розробок, постановки нестандартних завдань. Ним досліджено сотні пам'яток різних епох — від палеоліту до середньовіччя, виділено десятки нових археологічних культур, запропоновано оригінальні реконструкції різних боків життя давніх суспільств. В. Ф. Генінг був прихильником

розробки нових напрямків, впровадження нових методів, багато зробив для вдосконалення процедури археологічних досліджень різного рівня.

Народився Володимир Федорович Генінг 10 травня 1924 р. в с. Подсосново Алтайського краю. Середню школу закінчив напередодні війни. Під час Великої вітчизняної працював у трудовій на будівництві залізниці, а у повоєнні роки — вчителем, одночасно навчаючись в Пермському університеті.

1948 р. В. Ф. Генінг провів свою першу експедицію, скопіювавши малюнки Писаного каменя та здійснивши невеликі розкопки біля його підніжжя. Його вчителем був О. М. Бадер. Формування світогляду майбутнього вченого проходило в творчій обстановці повоєнних років у спілкуванні з такими видатними вченими як О. П. Смирнов, О. Я. Брюсов, Г. Ф. Дебец, С. В. Кисельов та ін. 1954 р. Володимир Федорович очолив Удмуртську археологічну експедицію та працював заступником директора Удмуртського республіканського музею в м. Іжевську.

У 1955—1958 рр. В. Ф. Генінг навчався в аспірантурі Інституту історії, мови та літератури Казанської філії АН СРСР, після закінчення якої став молодшим науковим співробітником цього інституту. 1959 р. захистив кандидатську дисертацію по п'яноборській культурі.

Де б не працював Володимир Федорович, вражає широта його інтересів, досконале знання краю. Удмуртія, Татарія, Башкирія, Приуралля та Зауралля, Західний Сибір, Північний Казахстан — пройдено багато кілометрів, зафіксовано тисячі пам'яток, розкопано — сотні. Складено карти археологічних пам'яток, проведено культурно-хронологічну їх атрибуцію, отримані при розкопках матеріали систематизовано в археологічні культури (АК). Тут проявився величезний творчий потенціал вченого та визначні організаційські здібності¹.

Значною мірою різноманітні здібності Володимира Федоровича реалізовано за роки роботи в Уральському університеті (1960—1974). Він організував археологічну лабораторію при історичному факультеті, що стала центром уральської археології: тут велась величезна польова, наукова, видавнича діяльність, виховувались кадри науковців. Сьогодні учні В. Ф. Генінга працюють у багатьох наукових та освітніх закладах Росії та інших країн².

Працюючи в регіонах, населених різними народами, Володимир Федорович активно досліджував їх походження та історію. Вагомий внесок ним зроблено у вивчення етногенезу удмуртів, башкирів, марійців, угорців, мансі,

кетів, ранніх болгар на Волзі. Ним поставлено питання про час та умови формування уральської етнічної (мовної) спільності, її зв'язок з індо-європейською³. Етнічні дослідження з часом призвели до створення оригінальної концепції етнічного розвитку за первісності⁴.

Проте все гостріше поставала проблема реконструкції етнічних процесів за археологічними джерелами, питання зв'язку рівнів етнічної та археологічної класифікацій. Воно декою мірою знайшло відповідь у конструюванні понять археолого-етнічний комплекс та археолого-етнічний тип як інструментів перетворення археологічної інформації в етнічну. Процедура реалізації цих конструкцій розгорнуто у монографії «Этническая история Западного Приуралья на рубеже нашей эры» (М., 1988.—240 с.).

Певно, інтерес до етнічних штудій, що виник у Володимира Федоровича дуже рано, визначив ще один напрям його роботи — визначення емпіричного (матеріалізованого) та історичного змісту АК. Значне місце в дослідженнях Володимира Федоровича посідають і соціально-економічні реконструкції. Аналіз археологічних джерел певних АК дозволив ідентифікувати суспільства — творців цих АК — з певними етапами історичного розвитку, а їх послідовність у часі — створити періодизацію історії окремих регіонів.

1974 р. Володимир Федорович переїздить до Києва на посаду заступника директора Інституту археології АН України. Цього ж року він захищає докторську дисертацію. Віднині головну увагу він зосереджує на теоретико-методологічних проблемах археології, вбачаючи саме в цьому подолання труднощів історичного пізнання за археологічними джерелами. Мета археології, межі, специфіка, структура археологічного пізнання, процедура археологічного дослідження — все це спрямовано на підвищення статусу археології як історичної науки, а не допоміжної джерелознавчої дисципліни, на вдосконалення способів історичних реконструкцій за археологічними джерелами.

Знайшовши прихильників, Володимир Федорович 1978 р. створив при Інституті археології АН України відділ теорії та методики археології⁵. Займаючись тепер переважно теоретичними проблемами найвищого рівня⁶, Володимир Федорович намагається заповнити й той розрив, що існує між теоретичними та емпіричними дослідженнями шляхом створення дослідницьких програм, спрямованих на розв'язання конкретних проблем, зокрема етнічного та соціологічного досліджень за археологічними джерелами. Складовою частиною цих програм є розробка нових методів аналізу археологічних джерел з метою отримання певної інформації⁷. Під його керівництвом виконано ряд оригінальних дисертацій. Продовжуються і його дослідження з історії Уралу, зокрема, визначної пам'ятки індо-арійців — поселення Синташта⁸. Уособлюючи кращі традиції нашої археології — енциклопедизм знань, широту інтересів, культуру мислення, Володимир Федорович започаткував новий напрямок — соціоархеологію⁹.

Не все складалося в творчій біографії Володимира Федоровича. Є багато прихильників його ідей, є й багато суворих опонентів. Та Володимир Федорович рішуче йшов своєю дорогою. Йі було освітлено глибокою відданістю своїй справі, дивною працьовитістю, любов'ю до археології.

Володимир Федорович Генінг лишив значну наукову спадщину — понад 200 праць з найрізноманітніших проблем археології та історії. Лишиться він і в пам'яті рідних, друзів, колег.

Примітки

¹ Див.: Генінг В. Ф. Археологические памятники Удмуртии.—Ижевск, 1958.—198 с. и карты; Генінг В. Ф. Археологические памятники у с. Рождествено.— Казань, 1962.—126 с.; Генінг В. Ф. Мылдлань-Шай — удмуртский могильник VIII—IX вв. // ВАУ.—1962.—Вып. 3.—111 с: та табл.; Генінг В. Ф. Азелинская культура III—V вв. (Очерки по истории Вятского края в эпоху великого переселения на- родов) // ВАУ.—1963.—Вып. 5.—144 с. і табл.; Генінг В. Ф. История населения Удмуртского Прикамья в пьаноборскую эпоху.—Ч. 1. Чегандинская культура (III в. до н. э.— II в. н. э.).—Свердловск, 1970.—224 с. и табл.; Генінг В. Ф. История населения Удмуртского Прикамья в пьаноборскую эпоху.— Ч. II Памятники чегандинской культуры (III в. до н. э.— II в. н. э.).— Свердловск, 1971.—160 с. и табл.; Генінг В. Ф., Халиков А. Х. и др. Археологическая карта Татарской АССР. Предкамье.—М., 1981.

² Внесок В. Ф. Генінга в археологію Уралу висвітлено: Ковалева В. Т. В. Ф. Генінг и

археологическая наука в Уральском университете // *Летописцы родного края.*—Свердловск, 1990.—С. 59—66.

³ Див., наприклад: *Генинг В. Ф.* К вопросу об этническом составе населения Башкирии в I тыс. н. э. // *Археология и этнография Башкирии.*—Уфа, 1964.—Т. II.—С. 111—129; *Генинг В. Ф.* Некоторые проблемы этнической истории марийского народа // *Этногенез марийского народа.*—Йошкар-Ола, 1967.—С. 52—70; *Генинг В. Ф.* К вопросу о происхождении уральской этнической (языковой) общности // *Вопросы финно-угорского языкознания.*—1967.—Вып. IV.—С. 262—270; *Генинг В. Ф.* Этногенез удмуртов по данным археологии // *Вопросы финно-угорского языкознания.*—1967.—Вып. IV.—С. 271—278; *Генинг В. Ф.* О формировании первоначальных этносов и происхождении уральской общности // *Тр. VII МКАЭН.*—Т. 5.—М., 1970.—С. 808—814; *Генинг В. Ф.* Южное Приуралье в III—VII вв. (проблемы этноса и его происхождения) // *Проблемы археологии и древней истории угров.*—М., 1972.—С. 221—295; *Генинг В. Ф.* Проблема происхождения венгров // *СА.*—1977.—№ 1.—С. 317—321 тощо.

⁴ *Генинг В. Ф.* Этнический процесс в первобытности.—Свердловск, 1970.—128 с.

⁵ Див.: *Генинг В. Ф., Буянтян К. П.* 10 років відділу теорії та методики археології // *Археологія.*—1990.—№2.—С. 147—151.

⁶ *Генинг В. Ф.* Очерки по истории советской археологии.—К., 1983.—224 с.; *Генинг В. Ф.* Структура археологического познания. Проблемы социально-исторического исследования.—К., 1989.—296 с.; *Генинг В. Ф.* Соціальні формації первісності // *Археологія.*—1989.—№ 4.—С. 3-16 (Останній проблемі присвячено монографію, підготовлену до друку); *Генинг В. Ф.* Проблема построения фундаментальной археологической теории // *СА.*—1992.—№ 1.—С. 69—84.

⁷ *Генинг В. Ф., Буянтян Е. П., Пустовалов С. Ж., Рычков Н. А.* Формализованно-статистические методы в археологии. Анализ погребальных памятников.—К., 1990.—211 с.; *Генинг В. Ф.* Древняя керамика. Методы и программы исследования в археологии.—К., 1992.—188 с.

⁸ *Генинг В. Ф., Зданович Г. Ф., Генинг В. В.* Синташта. Археологические памятники арийских племен Казахстанских степей.—Челябинск, 1992.—408 с.

⁹ *Генинг В. Ф., Генинг В. В.* Очерки философии социо-археологии.—К., 1992.—251 с.